

ALGEBRAIK MISOLLARNI GEOMETRIK USULLARDA YECHIMI

T.Kenjayev, M.Rajabov
DTPI magistr talabasi.

Bu maqolada algebraik misollar bilan bog'liq masalalar keltirilgan. Bu masalalar iqtidorli o'quvchi, talabalarning matematika faniga bo'lgan qiziqishlarini orttirishga, mustaqil ravishda bilim saviyalarini oshirishga va mantiqiy fikrlashga yordam beradi. Maqolada algebra va geometriya fanlarining integratsiyasini ko'rish mumkin.

Tayanch so'zlar. Teskari trigonometrik funksiyalar, burchaklar,to'g'ri burchakli uchburchak, uchburchak balandligi, cosinuslar teoremasi.algebraik misollar.

Keywords: Angles, right triangle,triangle height, cosine theorem,algebraic examples.

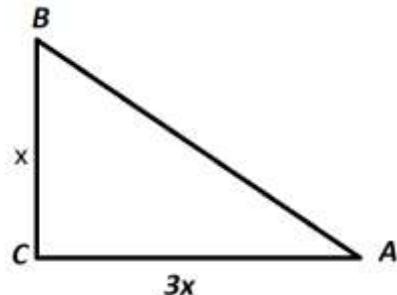
Ключевые слова: Обратные тригонометрические функции, глы, прямоугольный треугольник, высота треугольника, теорема косинусов,алгебраические примеры.

Bizga quyidagicha misollar berilgan bo'lzin:

1-Misol. Hisoblang.

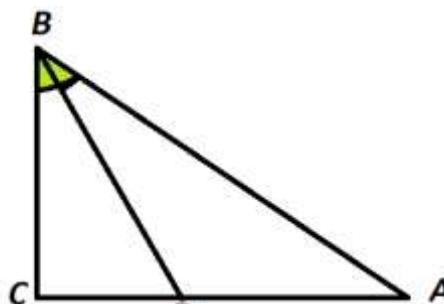
$$I = \operatorname{arctg} 3 - \arcsin \frac{\sqrt{5}}{5}$$

Yechish. Bu trigonometrik ifodani hisoblashda to'g'ri burchakli ABC uchburchakdan foydalanamiz. $\angle ABC = \operatorname{arctg} 3$ tenglikka ega bo'lamiz.(1-rasm).

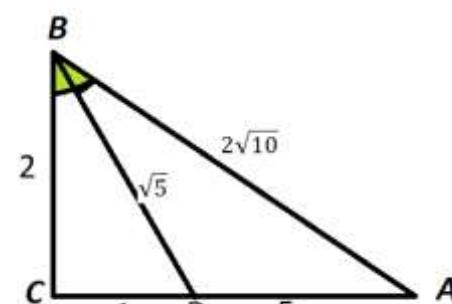

1-rasm

Umumiy holda $\angle ABC - \angle DBC = \angle ABD$ tenglikidan $\angle DBC = \arcsin \frac{\sqrt{5}}{5}$ va I ayirma esa $\angle ABD$ ga teng ekanligi ko'rish mumkin. (2-rasm).

2-rasm

3-rasm

BDC uchburchakda $\angle DBC = \arcsin \frac{\sqrt{5}}{5}$ ekanligidan $DC = 1$ va $BD = \sqrt{5}$.

Pifagor teoremasiga ko'ra $BC = \sqrt{BD^2 - DC^2} = 2$ 2-rasmdagi chizmaga ko'ra $BC=2$, demak $AC=6$.

ABC uchburchak uchun pifagor teoremasini qo'llab: $AB = 2\sqrt{10}$ (3-rasm). ABD uchburchak uchun kosinuslar teoreamasini qo'llab so'ralayotgan I= $\angle ABD$ ni topamiz.

$$AD^2 = AB^2 + BD^2 - 2 \cdot AB \cdot BD \cos \angle ABD,$$

$$5^2 = (2\sqrt{10})^2 + (\sqrt{5})^2 - 2 \cdot 2\sqrt{10} \cdot \sqrt{5} \cdot \cos \angle ABD, \text{ natija } \angle ABD = \frac{\pi}{4}$$

Javob: $I = \operatorname{arctg} 3 - \arcsin \frac{\sqrt{5}}{5} = \frac{\pi}{4}$

2-Misol. Quyidagi tenglama yechimini toping: Bu yerda $0 < x < \frac{\pi}{2}$

$$\sqrt{15 - 12 \cos x} + \sqrt{7 - 4\sqrt{3} \sin x} = 4$$

Yechim: Tenglamani quyidagi ko'rinishda yozib olamiz:

$$\sqrt{(\sqrt{12})^2 + (\sqrt{3})^2 - 2 \cdot \sqrt{12} \cdot \sqrt{3} \cdot \cos x} + \sqrt{2^2 + (\sqrt{3})^2 - 2 \cdot 2 \cdot \sqrt{3} \cos(\frac{\pi}{2} - x)} = 4$$

2 ta uchburchakni umumiyl tomoni $CD = \sqrt{3}$ ko'rib chiqamiz. ACD uchburchakda $AC = \sqrt{12}$, $\angle ACD = x$. BCD uchburchakda esa $BC = 2$, $\angle BCD = \frac{\pi}{2} - x$.

A va B nuqtalar rasmdagi ko'rinishda turibdi. Chap tomonagi tenglik $AD+BD=4$ hosil bo'ladi. Shunday qilib to'g'ri burchakli ACB uchburchakda AB gipotenuzasi bo'ladi. $\sqrt{AC^2 + CB^2} = 4$ hosil bo'ladi. CD kesmaning D uchi AB tomonga joylashgan. Bundan $CD = \frac{AC \cdot BC}{AB} = \sqrt{3}$ quyidagi tenglik hosil qilamiz. Demak CD kesma uchburchak ABC ning balandligi.

$$\text{Natijada } \cos x = \frac{CD}{AC} = \frac{\sqrt{3}}{\sqrt{12}} = \frac{1}{2} \quad \text{tenglikdan}$$

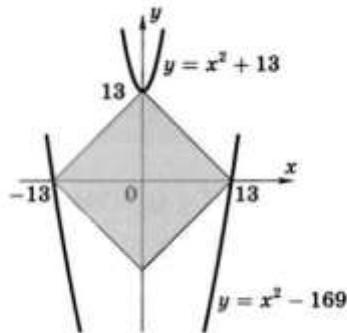
$$x = \frac{\pi}{3}$$

Javob: $x = \frac{\pi}{3}$.

3-Misol. Agar $|x|+|y|\leq 13$ bo'lsa, $y-x^2$ ifodaning eng katta va eng kichik qiymatini toping.

Yechim: $|x|+|y|=13$ tenglamaning grafigi markazi koordinatalar boshida bo'lgan kvadratni aniqlaydi. Shuning uchun bu tensizlik ushbu kvadratga tegishli barcha nuqtalarning koordinatalarini qanoatlantiradi.(5-rasm).

$y-x^2=t$ belgilashni kirtsak, yuqoridagi ifodaning t o'zgaruvchiga nisbatan eng kata va eng kichik qiymatini aniqlashga kelamiz. $y=x^2+t$ funksiya va kvadrat umumiy nuqtalarga ega bo'ladi.

5-rasm

Berilgan funksiyaning grafigini $y=x^2$ funksiyaning grafigini y o'qi bo'yicha parallel ko'chirish orqali tuziladi. Bundan esa:

- 1) Agar $y=x^2+t$ parabola $(0;13)$ nuqtadan o'tsa, t o'zgaruvchi o'zining eng kata qiymatiga ega bo'ladi, bunda $t=13$ ga teng qiymat qabul qiladi;

2) $y=x^2+t$ parabola $(13;0)$ va $(-13;0)$ nuqtalardan o'tsa, t o'zgaruvchi o'zining eng kichik qiymatiga ega bo'ladi, bunda $t=-169$ ga teng qiymat qabul qiladi.

Javob: Eng katta qiymat 13 ga teng, ng kichik qiymat -169 ga teng.

4-misol. x,y va z musbat sonlar uchun

$$\begin{cases} x^2 + xy + \frac{1}{3}y^2 = 25 \\ \frac{1}{3}y^2 + z^2 = 9 \\ z^2 + zx + x^2 = 16 \end{cases}$$

Tenglamalar sistemasidan $xy+2yz+3zx$ ifodaning qiymatini toping.

Yechilishi: $t = \frac{y}{\sqrt{3}}$ belgilashni kiritib

$$\begin{cases} x^2 + xt\sqrt{3} + t^2 = 25 \\ t^2 + z^2 = 9 \\ z^2 + zx + x^2 = 16 \end{cases} \quad \text{bundan} \quad \begin{cases} x^2 + 2xt \cos 150^\circ + t^2 = 5^2 \\ t^2 + z^2 = 9 \\ z^2 - 2zx \cos 120^\circ + x^2 = 4^2 \end{cases}$$

sistemani hosil qilamiz.

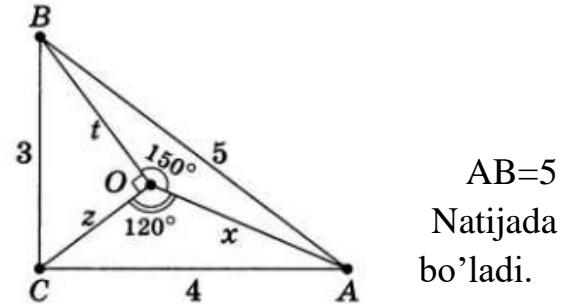
Tekislikda O nuqtani va $\angle BOC=90^\circ$, $\angle AOC=120^\circ$, $\angle AOB=150^\circ$ shartalarini qanoatlantiruvchi $OA=x$, $OB=t$ va $OC=z$ kesmalarni belgilab olamiz. Bundan esa $90^\circ+120^\circ+150^\circ=360^\circ$ tenglik hosil bo'ladi.

U holda 2 sistemadan $BC=3$ (Pifagor teoremasiga ko'ra) 3 va 1 tenglamadan $AC=4$, (cosinuslar teoremasiga ko'ra) ga ega bo'lamic. ABC to'g'ri burchakli uchburchak hosil Qaralayotgan ifodaning ko'rinishi:

$$xy + 2yz + 3zx = xt\sqrt{3} + 2tz\sqrt{3} + 3zx = 4\sqrt{3}\left(\frac{1}{2}xt \cdot \sin 150^\circ + \frac{1}{2}tz + \frac{1}{2}zx \cdot \sin 120^\circ\right) = 4\sqrt{3}(S_{\triangle AOB} + S_{\triangle BOC} + S_{\triangle COA}) = 4\sqrt{3} \cdot S_{\triangle ABC} = 2\sqrt{3} \cdot AC \cdot BC = 24\sqrt{3}.$$

Javob: $24\sqrt{3}$.

Foydalilanigan adabiyotlar. 11-sinf algebra geometriya, Geometrik va geometrik bo'limgan topshiriqlar (A.D. BLINKOV)

$AB=5$

Natijada
bo'ladi.